

УДК. 378.1 (575.2) (043.03)

МУГАЛИМДЕРДИН КЕСИПТИК КОМПЕНТЕНТТҮҮЛҮГҮНҮН ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИКАЛЫК МАЗМУНУ

*Сапарова Каникей Нурбаевна, магистрант
Батыралиев Адылбек, п.и.к., доцент
Batiraliiev55@mail.ru
Ош мамлекеттик университети,
Ош, Кыргызстан*

***Аннотация.** Бүгүнкү ааламдашуу доорунун заманбап талаптарына ылайык, ар бир адам, ар бир жаран кайсыл гана чөйрөдө, кандай гана маселени чечүүдө болбосун өзүнүн компетенттүүлүгүн көрсөтө алуусу зарылдыгы келип чыгууда. Бул макалада педагогдун кесиптик компетенттүүлүгү түшүнүгүн аныктоодо көптөгөн илимий изилдөөчүлөрдүн эмгектеринде чагылдырылган аныктамаларга таяндык. Мындай кадам бизге педагогдун кесиптик компетенттүүлүгү – бул инсандын кесиптик сапаттарын мүнөздөгөн, табигый кесиптик шарттарда кесиптик ишмердүүлүктү жемийтүү иш жүзүнө ашырууга жана өз кесибинде өзүнүн алган билимин, тажырыйбаларын, ички дареметин толук кандуу колдонууга мүмкүндүк берген компетенциялардын интеграцияланган жыйындысы экендиги түшүндүрүлдү.*

***Түйүндүү сөздөр:** компетенттүүлүк мамиле, кесиптик компетенттүүлүк, компетенция, квалификация, адаптивдүү, конструктивдүү ыкма.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧИТЕЛЕЙ

*Сапарова Каникей Нурбаевна, магистрант
Батыралиев Адылбек, к.п.н., доцент
Batiraliiev55@mail.ru
Ошский государственный университет,
Ош, Кыргызстан*

***Аннотация.** Согласно современным требованиям сегодняшней эпохи глобализации, каждому человеку, каждому гражданину необходимо уметь продемонстрировать свою компетентность в решении любой проблемы в любой сфере. При определении понятия профессиональной компетентности педагога в данной статье мы опирались на определения, отраженные в работах многих исследователей. Этот шаг разъяснил нам, что профессиональная компетентность педагога представляет собой интегрированную совокупность компетенций, характеризующих профессиональные качества личности,*

позволяющих осуществлять профессиональную деятельность в естественной профессиональной среде и в полной мере использовать свои знания, опыт и внутренний потенциал.

Ключевые слова: компетентный подход, профессиональная компетентность, компетенция, квалификация, адаптивный, конструктивный подход.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONTENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS

*Saparova Kanikey Nurbaevna, undergraduate
Batyraliev Adylbek, Ph.D., Associate Professor
Batiraliyev55@mail.ru
Osh State University,
Osh, Kyrgyzstan*

Abstract. *According to the modern requirements of today's era of globalization, every person, every citizen needs to be able to demonstrate their competence in solving any problem in any field. When defining the concept of professional competence of a teacher in this article, we relied on the definitions reflected in the works of many researchers. This step shows us that the professional competence of a teacher is an integrated set of competencies that characterize the professional qualities of an individual, allowing them to carry out professional activities in a natural professional environment and make full use of their knowledge, experience and inner potential.*

Key words: *competent approach, professional competency, competent, qualification, adaptive, constructive approach.*

Киришүү. Бүгүнкү күндө Кыргызстандын жогорку билим берүү чөйрөсүндө кардиналдуу өзгөрүүлөр болуп жатат. Жогорку билим берүүдө өзгөчө мааниге ээ инновация болуп компетенттүүлүк мамилени (компетентностный подход) ишке ашыруу саналат. Компетенттүүлүк мамилесин заманбап коомдун бир жактуу билимдерге гана ээ эмес, кесиптик көйгөйлөрдү чечүү үчүн зарыл болуп саналган көйгөйлөрдү эффективдүү чечүүгө мүмкүндүк берген ийкемдер менен шык-жөндөмдөргө да ээ болгон атаандаштыкка жөндөмдүү адиске (конкурентоспособный специалист) болгон талабына жооп деп түшүнсө болот. Буга ылайык, адам ар дайым өзүн өзү өнүктүрүп, алган теориялык билимдерин практика жүзүндө сынап, тактап, сынчыл көз караш менен карап, ар бир көрүнүш, окуялардын себеп-натыйжаларын таап чыгып, аларды окшоштуруп, салыштырып, талдап ар

дайым маселени оң жагына чечүүгө аракет жасаган учурда гана “компетенттүүлүк” сапат же “компетенттүү мамиле же ыкма” келип чыгат.

Материалды изилдөө методдору. «Педагогдун кесиптик компетенттүүлүгү же «мугалимдин кесиптик компетенттүүлүктөрү» деген түшүнүктөр ар кандай илимдердин изилдөө объектиси болуп саналат. Маселен, философияда кесиптүүлүктүн каражатты аркылуу адамдын дүйнөгө болгон көз карашы, кызыкчылыктары жана ынанымы калыптанат деген тыянактын негизинде кесиптик компетенттүүлүктөр «болумушка (бытье) ыңгайланышуунун каражаттары катары» каралат. Кесиптик билим берүү сөздүгүндө «компетенттүүлүк» (лат. *competens*-жөндөмдүү) түшүнүгү белгилүү бир социалдык-кесиптик макамга ээ инсандардын аткарган кызматынын, чечкен маселелеринин татаалдыгына алардын билиминин, талантынын жана тажырыйбасынын шайкеш келүүлөрүнүн ченеми катары аныкталат. «Квалификация» термининен айырмаланып бул түшүнүк инсандын кесиптик билими, жөндөмдүүлүк сапаттарынын сырткары кесиптик милдеттерди, маселелерди (демилгелөө, кызматташуу, бардык нерселерди кабыл алуу жөндөмдүүлүгү, ар кандай нерселерди үйрөнүү, маалыматтар менен иштөө ж.б.) жогорку деңгээлде аткарууга болгон сапатардын пайда болушуна түрткү берүүнү өзүнө камтыйт [1].

Д. Н. Ушаковдун сөздүгүндө «компетенция»: таанып билүүгө, тажырыйбага, абройлуулукка ээ болууну талап кылган маселелердин, кубулуштардын жыйындысы; ыйгарым укуктардын мерчеми; кандайдыр бир нерсеге таандык болгон чөйрөнүн кубулуштарын, маселелерин таануу катары каралган. С. И. Ожегов «компетенция» – бул: кимдир бирөө жакшы кабардар болгон маселелердин топтому; кимдир бирөөлөрдүн укуктары жана ыйгарым укуктары деп белгилейт [4]. «Компетенция», «компетенттүүлүк» категориялары адистин, кесипкөй адистин сапаттарынын чен -өлчөмүн көрсөткөн категория катары алар педагогикада эмес экономика жана бизнес чөйрөсүндө пайда болгондугун тактап коюу зарыл.

Жыйынтыктар жана талкуулар. Бизди эң оболу педагогикада жана психологияда кабыл алынган «кесиптик компетенттүүлүктөр» түшүнүгүнүн аныктамалары кызыктырат. Алсак, көптөгөн изилдөөчүлөр бакалавр академиялык даражасынын кесиптик компетенттүүлүктөрүн аныктоодо Джона Равендин концепциясын колдонушат себеби, ал кесиптик компетенттүүлүктүн калыптануу процессинде инсандын баалуулук-мотивдик жактарын бөлүп карайт [5].

Ал кесиптик компетенттүүлүктүн калыптануу процесси «жашоо чөйрөсүнөн» түздөн-түз көз каранды экендигин айтат. Бул көз карашка ылайык компетенттүүлүктү иликтөө үчүн төмөндөгү элементтерди бөлүп карай башташкан: билим (*savoir* и *connaissance*), тажрыйба (*savoir faire* или *savoir agir*) жана жүрүм-турум мүнөздөмөлөрү (*savoir eˆtre* or *la faculte de s'adapter*) [3].

А. А. Вербицкий белгилегендей компетенттүүлүктү билимге, тажрыйбага, жогорку деңгээлде аткарылуучу иш аракеттерге (жогорку деңгээлдеги даярдыкка, багыттуулукка, маалыматтуулукка, укуктуулукка, эффективдүүлүккө) ээ болуунун натыйжасында пайда болгон инсанды мүнөздөөчү (касиетти, инсандын сапаттары, анын компоненти), инсандын калыптануусуна таасир берүүчү сапаттуу билим, инсанга тиешелүү касиеттердин системасы, сапаттарды жөнгө салуучу система катары түшүнүүгө болот, көпчүлүк учурда компетенттүүлүктү жөн эле билим жана тажрыйба менен бир катарда карашат» [2].

Ушундан улам, азыркы кезде билим берүүнүн сапаттуулугун арттыра турган түйүндүү компетенттүүлүктөрдү (маалыматтык, социалдык-коммуникативдик, маселени өз алдынча чече билүүчүлүк) өнүктүрүүдөгү билим, билимдүүлүк жөнүндө түшүнүк салттуу репродуктивдүү окутуудан улам келип чыгаары бышык. Билимдүү окуучу тигил же бул кырдаалда кандай аракет жасоону теориялык жактан мыкты билет, түшүнөт. Ал эми компетенттүү окуучу аны практикалык түрдө ишке ашырат. Практика деле теориялык негиздерге таянат. Ушундан улам, билимдүү, сабаттуу окуучуда бара-бара билгичтик, ыкмалар, тажрыйба пайда болуп, билимдүү окуучу компетенттүү окуучуга өсүп жетилээринде шек жок.

Компетенттүүлүккө багыттап окутуунун артыкчылыктары эмнеде? Артыкчылыктары, албетте, бир нечелеп саналат. Алардын айрымдары булар:

- компетенттүүлүккө багыттап окутууда ар бир предмет боюнча билим берүү иши жаңыланууга туш болот;
- окутуунун технологиясын жаңы идеялар, методдор, ыкмалар менен байытууга жол ачылат;
- мектептин, мугалимдин, окуучунун өз алдынча иштөөсүнө шарттар түзүлөт; балдардын жекече демилгелери, чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрү күчөйт;
- окутуу ишинде жергиликтүү аймактык өзгөчөлүктөр эске алынат;
- педагогикалык кызматташтыкты, инсанга багыттап окутууну, окутууну

оптималдаштырууну ишке ашырууга мүмкүнчүлүктөр ачылат;

- креативдүү ой жүгүртүүгө шарт түзүлүп, окуучулар долбоор түзүүгө, изилдөөчүлүккө машыгышат;
- интерактивдүү доска, электрондук окуу китептери баштаган маалыматтык-компьютердик технология сабакка киргизилет;
- жогорку класстарда элективдик, профилдик курстар аркылуу кесипке багыт алууга өбөлгө түзүлөт ж.б.у.с.

Корутунду. Педагогдун кесиптик компетенттүүлүгү түшүнүгүн аныктоодо биз көптөгөн изилдөөчүлөрдүн эмгектеринде чагылдырылган аныктамаларга таяндык. Мындай кадам бизге педагогдун кесиптик компетенттүүлүгү – бул инсандын кесиптик сапаттарын мүнөздөгөн, табигый кесиптик шарттарда кесиптик ишмердүүлүктү жемиштүү иш жүзүнө ашырууга жана өз кесибинде өзүнүн алган билимин, тажырыйбаларын, ички дареметин толук кандуу колдонууга мүмкүндүк берген компетенциялардын интеграцияланган жыйындысы болот деп түшүндүрөбүз. Универсалдык жана кесиптик компетенцияларды колдонуунун зарылдыктарын белгилөөдө кесиптик компетенциялар студенттерди кесиптик даярдоодо негизги жыйынтык болуп, алар педагогикалык кызмат көрсөтүү рыногунда адистердин атаандаштыкка туруштук берүү жөндөмдүүлүгүн аныктай жана кесипкөй – инсандык сапаттарды чагылдырат. Ушундан улам, биз келечектеги окутуучу мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн структурасынын негизин кесиптик компетенциялар түзөт деп корутунду чыгара алабыз.

Адабияттар

1. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2019. – №10. – С. 8-14.
2. Вербицкий А. А., Ильязова М. Д. Инварианты профессионализма. Проблемы формирования: монография. - М.: Логос, 2018. – 288 с.
3. Исаева, Т.Е., Рубаник, А.Н. Становление компетентного подхода в ведущих зарубежных странах [Электронный ресурс]: Ростовский государственный университет путей сообщения. – Режим доступа: <http://www.t21.rgups.ru/doc2011/1/04.doc>.
4. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка. - Российская АН. – 3-е изд., стереотипное испр. и доп. - М.: 2005. – 928 с.
5. Равен, Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. - Москва: Когнито-Центр, 2012. – 396 с.